

Særtryk af

FUND OG FORSKNING

I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS

SAMLINGER

Bind 48

2009



With summaries

KØBENHAVN 2009

UDGIVET AF DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Om billedet på papiromslaget se s. 123.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik III's bibliotek

Om titelvignetten se s. 110-111.

© Forfatterne og Det Kongelige Bibliotek

Redaktion: John T. Lauridsen

Redaktionsråd:

Ivan Boserup, Grethe Jacobsen, Else Marie Kofod,
Erland Kolding Nielsen, Anne Ørbæk Jensen,
Stig T. Rasmussen, Marie Vest

Fund og Forskning er et peer-reviewed tidsskrift.

Papir: Lessebo Design Smooth Ivory 115 gr.
Dette papir overholder de i ISO 9706:1994
fastsatte krav til langtidsholdbart papir.

Grafisk tilrettelæggelse: Jakob Kyril Meile
Tryk og indbinding: SpecialTrykkeriet, Viborg

ISSN 0060-9896
ISBN 978-87-7023-033-9

WORMS MEXICANSKE HIEROGLYFFER
OM EN KOPI AF ET MIXTEKISK HÅNDSKRIFT
I DET KONGELIGE BIBLIOTEK

AF

JESPER NIELSEN

Blandt Det Kongelige Biblioteks righoldige samlinger af manuskripter og håndskrifter befinder sig en beskeden, men interessant, gruppe dokumenter fra det koloniale Latinamerika, deriblandt dokumenter der berører områdets indianske kulturer. De fleste af disse skrifter er endnu ikke blevet studeret i detaljer,¹ hvorimod samlingens absolut mest berømte manuskript, Felipe Guaman Poma Ayalas *El primer nueva corónica y buen gobierno* fra 1615 – den såkaldte Inka-krønike fra Peru – siden sin (gen)opdagelse i 1908 med god grund har tiltrukket sig stor opmærksomhed, såvel nationalt som internationalt. Dette skete sidst da det ca. 1190 lange sider værk blev lagt på nettet i sin helhed i en fremragende digital faksimile-udgave.²

Et af håndskriftsamlingens manuskripter består af et enkelt blad (NKS 2064 fol.) som bærer titlen *Hieroglyphica Mexicana quae in sui Recordationem Reliquit J. Ludolphus*. Bladet er en kopi af en mindre del af en præcolumbiansk mixtekisk foldebog kendt som *Codex Vindobonensis*

¹ Størstedelen af disse manuskripter stammer fra overbibliotekar ved Det Kongelige Bibliotek Daniel G. Moldenhawers (1753/54-1823) samling. Moldenhawer var særligt optaget af spansk inkvisitionshistorie, men opkøbte også dokumenter med relation til Spaniens besiddelser i Amerika. Se Anna Adler: *D.G. Moldenhawer og hans Haandskriftsamling*, 1917, s. 218, 232, 249-250; Ruth L. Butler: *The Latin American Manuscripts in the Royal Library of Copenhagen, Handbook of Latin American Studies*, 1937, s. 482-487 og Gustav Henningsen: *D.G. Moldenhawers samlinger til spansk inkvisitionshistorie, Fund og forskning*, 22, 1976, s. 121-176.

² Den førnævnte Daniel G. Moldenhawer havde tidligere planlagt en udgivelse af Guaman Pomas krønike. Se f.eks. Rolena Adorno: *Guaman Poma and His Illustrated Chronicle from Colonial Peru: From a Century of Scholarship to a New Era of Reading / Guaman Poma y su corónica ilustrada del Perú colonial: un siglo de investigaciones hacia una nueva era de lectura*, 2001 og Ivan Boserup: *Kulturarv uden grænser: Det Kongelige Bibliotek og de seneste 100 års formidling af 'Inkahåndskriftet' Nueva corónica y buen gobierno (Peru, 1615)*, John T. Lauridsen & Olaf Olsen (red.): *Umisteligt – festskrift til Erland Kolding Nielsen*, 2007, s. 477-520.



Ill. 1: Hiob Ludolfs kopi fra 1650 af den nederste del af s. XII i *Codex Vindobonensis Mexicanus 1* (NKS 2064 fol., Det Kongelige Bibliotek, Håndskriftafdelingen).

Mexicanus 1 og stammer oprindeligt fra Ole Worms berømte natur- og kulturhistoriske samling (Ill. 1). Kopien og dens historie blev kort beskrevet af den danskfødte arkæolog Bente Bittmann Simons i en artikel trykt i det mexicanske tidsskrift *Tlalocan*.³ Bittmann Simons leverede dog ikke en nærmere analyse af indholdet i kopien, og da vi i dag har en større viden om såvel mixtekisk kultur og historie som *Codex Vindobonensis*, har nærværende artikel to mål: Dels at redegøre yderligere for kopiens tilblivelse, historie og forskningsmæssige værdi, og dels at beskrive de historiske og genealogiske oplysninger kopien rummer, med udgangspunkt i en kort indføring i *Codex Vindobonensis* i sin helhed.

³ Bente Bittmann Simons: Hieroglyphica Mexicana: A Manuscript in the Royal Library at Copenhagen, *Tlalocan*, 1963, s. 168-172.



Ole Worm og hans samling

Den danske læge og professor ved Københavns Universitet Ole Worm (1588-1654) havde i 1620'erne grundlagt sin enestående samling af såvel naturhistoriske genstande som arkæologiske, og etnografiske objekter plus et antal mere kuriøse genstande.⁴ Samlingen blev kendt som Museum Wormianum og i en beskrivelse fra 1654 kan vi læse, at her: "findes, og med stor Forundring er at se, meget sælsomme og underlige Rariteter og Tingester af adskilligt, som man en Del tilforn ikke har set",⁵ og blandt de udstillede sjældenheder var de såkaldte

⁴ H.D. Schepelern: *Museum Wormianum: Dets Forudsætninger og Tilblivelse*, 1971; Hanne Tegllhus & Morten A. Skydsgaard (red.): *Ole Worm: Liv og videnskab*, 2006.

⁵ Citeret efter Bente Dam-Mikkelsen: *Kunstkammeret*, Bente Dam-Mikkelsen & Torben Lundbæk (red.): *Etnografiske genstande i det Det kongelige danske Kunstkammer 1650-1800*, 1980, s. ix-xviii.

“mexicanske hieroglyffer”. En del af Worms samling blev siden del af Frederik 3.s Kunstkammer, og overførtes i 1800-tallet til Nationalmuseet. Dette gjaldt imidlertid ikke *Hieroglyphica Mexicana*. Præcis hvornår og hvorfor manuskriptet kom fra Worms samling til Det Kongelige Bibliotek er uklart, men Harald Ilsø skriver: “Med tiden sivede enkelte stykker [fra Worms samling] over i biblioteket, således på et tidligt tidspunkt et blad kopieret fra et mexicansk håndskrift, som den tyske lærde Hiob Ludolph 1651 havde foræret Worm. Det fandtes i Museum Wormianum, forekommer ikke i Kunstkammerinventarierne, men registreredes 1729 blandt bibliotekets håndskrifter (E20 II677, nr. 22: Hieroglyphica Mexicana, quæ in sui recordationem hic reliquit Iobus Ludolphus)”.⁶ Bladet blev genfundet i 1924 i Det Kongelige Bibliotek og fik da sit nuværende registreringsnummer (NKS 2064 fol.). Som nævnt er der tale om ét enkelt ark. Det måler 31 x 11,5 cm, og bærer den håndtegnede og akvarel-farvelagte kopi af den nederste del af s. XII i *Codex Vindobonensis* på den ene side, og en kort håndskreven fransk tekst på den anden side (Ill. 2). Papiret er europæisk, og formentlig produceret i Tyskland i 1600-tallet. Håndskriften på bagsiden er identificeret som tilhørende Hiob Ludolph,⁷ og det er netop til Ludolph vi må vende os for at afdække historien om kopien og forbindelsen til Worm.

Ludolph og Codex Vindobonensis Mexicanus I

Den tyske orientalist Hiob Ludolph (1624-1704) var datidens største ekspert på etiopisk sprog og kultur, men var, som så mange andre af tidens lærde, en ægte polyhistor med interesse i en lang række andre sprog og kulturer. I 1650 besøgte Ludolph således hertug Wilhelm af storhertugdømmet Sachsen-Weimar-Eisenach i Weimar, og han udførte under opholdet en kopi af et lille udsnit af en præcolumbiansk foldebog som opbevarede i hertugens private raritetskabinet. Kopien forærede han året senere Ole Worm under et besøg i København.⁸

⁶ Harald Ilsø: *Det Kongelige Bibliotek i støbeskeen*, 2, 2000, s. 572. Bittman Simons har tidligere peget på 1783 som året hvor *Hieroglyphica Mexicana* overførtes til Det Kongelige Bibliotek, Bittman Simons 1963, s. 171.

⁷ Bittman Simons 1963, s. 169; Luran Toorians: Some Light in the Dark Century of *Codex Vindobonensis Mexicanus I*, *Codices manuscripti*, Jahrgang 9, Heft 1, 1983, s. 26-29.

⁸ Bittmann Simons 1963, s. 170; Schepelern 1971, s. 196; Toorians 1983, s. 26.



Ill. 2: Den franske tekst på bagsiden af Ludolphs kopi (NKS 2064 fol., Det Kongelige Bibliotek, Håndskriftafdelingen).

Året efter Worms død i 1654 udgives katalogen, *Museum Wormianum seu historia Rerum Rariorum*, over hans samling og blandt de illustrerede genstande i værket er katalognummer 266 "Hieroglyphica Mexicana", eller rettere, et træ- eller tinsnit baseret på Ludolphs originale tegning (se ill. 3).⁹ Manden bag snittet var formentlig universitetets formskærer H.A. Greyss.¹⁰ Worm giver følgende, ganske korte, beskrivelse af de fremmedartede skriftegn: "Den samme Ludolph overrakte, som et minde om ham selv, en gave bestående af nogle mexicanske hieroglyffer, tegnet på et én fod langt ark papir. Figurerne er vidunderligt velbevarede, og udført i forskellige farver. Så godt som ingen kan forstå dem. Der synes dog at være to rækker, for papiret er fire tommer bredt. Materialet forekommer at have stor lighed med det der beskrives

⁹ Ole Worm: *Museum Wormianum seu historia rerum rariorum, tam naturalium, quam artificialium, tam domesticarum, quam exoticarum, quæ Hafnia Danorum in ædibus authoris servantur* (Museum Wormianum: Historien om meget sjældne ting, naturlige og kunstige, som opbevares i forfatterens hus i København). Amsterdam/Leiden, 1655.

¹⁰ Schepelern 1971, s. 208, 296-297.



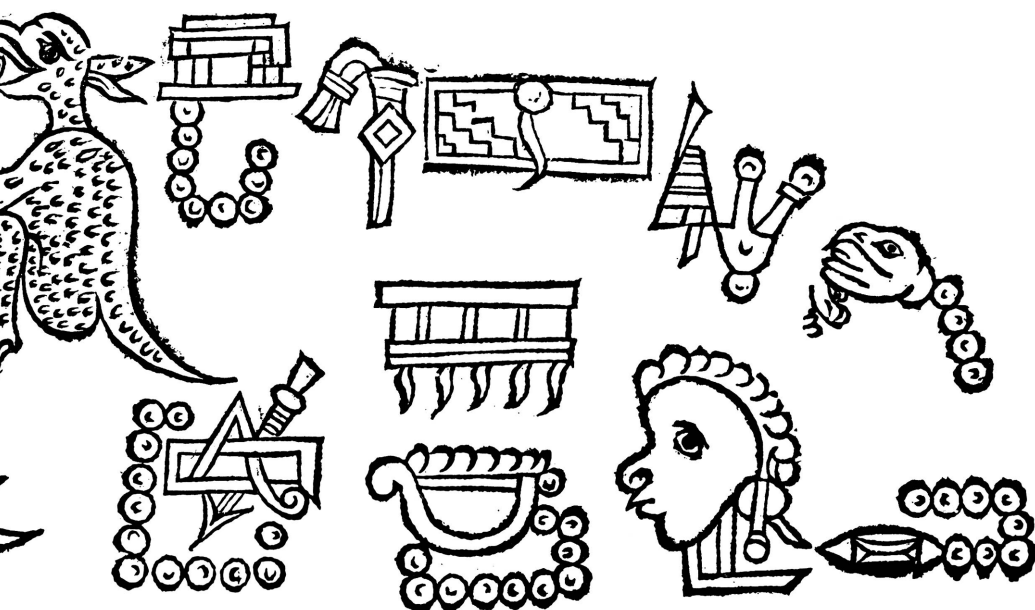
Ill. 3:

Stikket af *Hieroglyphica Mexicana* som det tager sig ud i Museum Wormianum fra 1655.

af den berømte Johann de Laet i den 5. bogs 10. kapitel i hans *Beskrivelse af Vestindien*.¹¹

Vi må starte med at bemærke, at Ludolphs kopi, trods den har et skitseagtigt præg, er mere tro mod originalen end det stik der blev udarbejdet og gengivet i Worms 1655-katalog. Dette er tydeligt flere steder, f.eks. i vigtige detaljer omkring jaguarskikkelsen, de to rektan-

¹¹ Oversættelse efter Worms originale latinske tekst: "Idem Ludolphus in sui recordationem, in chartâ, pedali longitudine, exarata obtulit HIEROGLYPHICA MEXICANA, miris constantia figuris, vario colorum genere depictis, ex quibus vix quispiam quidquam collegerit; duo autem ordines esse videntur, charta enim lata est unicas quatuor. Magnam affinitatem haberet cum quibusdam ex iis, quae depinxit Clariss. Vir. D. Johan de Laet lib. 5. descriptionis Indiae Occidentalis cap. 10", se Worm 1655, s. 383-384; Schepelern 1971, s. 362. Hollænderen og geografen Johan de Laet (1581-1649) var i en periode direktør for det Hollandske Vestindiske Kompagni. Worm var i kontakt med de Laet, hvis værker var forbilleder for bl.a. *Museum Wormianum seu historia Rerum Rariorum*, se Schepelern 1971, s. 211.



gulære elementer til højre for jaguaren og i ansigtet nederst til højre. Selvom han ikke skelnede mellem rød og mørk violet, så gengiver Ludolphs akvarel desuden meget troværdigt originalens farvelægning, som af indlysende årsager helt mangler i Greys's snit. Sammenholdt med det originale mixtekiske dokument som det tager sig ud i dag, kan vi endvidere notere os, at Ludolphs kopi fremstår uden de småskader som kodekssiden nu fremviser. Forskellene på kopien og originalen i dag ses bl.a. ved afbildningen af et cirkulært spindelvæv med et lille ansigt (til venstre under jaguarskikkelsen) som i Ludolphs fremstilling er uden spor af slid. Det samme gælder flere af kalenderangivelserne, f.eks. hieroglyffen for 12 Rør (svarende til 1323 e.v.t.), umiddelbart under jaguarens halespids. Disse forskelle peger på, at foldebogen enten har lidt skade siden 1650'erne, eller, hvilket ikke kan udelukkes, at *Codex Vindobonensis* allerede i 1650 havde et antal skader på de skrøbelige sider, og at Ludolph med stor dygtighed selv tilføjede de utydelige eller helt manglende elementer. Det ikke helt nøjagtige snit fra Worms

bog er siden gengivet i flere publikationer,¹² mens Ludolphs originale tegning kun er gengivet i Hugh Honours *The New Golden Land* fra 1976, samt i Lauran Toorians 1983-artikel om kodeksens historie.¹³ I begge tilfælde er der tale om sort-hvide reproduktioner, og denne artikels farvegengivelse er således den første af sin art.

Hvis vi betragter Ludolphs kopi i et lidt større perspektiv, så finder vi de tidligste gengivelser af mixtekiske og aztekiske kodekser i begyndelsen af 1600-tallet. Tidligst er formentlig britten Samuel Purchas' udgivelse af betydelige dele af det aztekiske *Codex Mendoza* i 1625.¹⁴ Om flere af disse tidlige publikationer af enkelte detaljer eller længere uddrag af kodekser gælder dog, at de ofte er præget af betydelige fejl eller tilføjelser. Dette gælder ikke blot reproduktioner af kodekser, men også aftegninger af skulpturer og reliefudsmykninger fra bl.a. mayakulturen, som frem til slutningen af 1800-tallet (indtil fotografiets udbredelse) ofte fremstår stærkt europæiserede, f.eks. i gengivelsen af menneskekroppen, og til tider tydeligvis fortegnede og manipulerende for at indikere kontakter til den gamle verdens civilisationer.¹⁵ Hvad angår *Codex Vindobonensis* så ved vi, at manuskriptet ca. 1677 overgik til Wiens Nationalbibliotek (dengang Leopold I.s Kejserslige Bibliotek), og i en kommentar til en række af bibliotekets værker, udgivet 1679, inkluderede Petrus Lambeck en aftegning af den første side i kodeksen som her benævnes *Hieroglyphici Antiquorum Annalium Mexicanorum pictorum*. Lambecks gengivelse er tæt på forlægget, og i 1777 udgives i England en tilsvarende god kopi af kodeksens side 13 af William P. Robertson.¹⁶ Begge disse kopier må siges at være mere nøjagtige end Ludolphs, men sammenlignet med andre af samtidens og senere perioders kopier, samt Ludolphs begrænsede kendskab til mixtekisk skrift

¹² F.eks. Schepelern 1971, s. 361; Otto Adelhofer: *Codex Vindobonensis Mexicanus 1 – History and Description of the Manuscript*, 1974, s. 16; Ferdinand Anders & Maarten Jansen, Gabina Aurora Pérez Jiménez: *Origen e historia de los reyes mixtecos: Libro explicativo del llamado Códice Vindobonensis*, 1992, s. 213.

¹³ Hugh Honour: *The New Golden Land: European Images of America from the Discoveries to the Present Time*. Allen Lane, London, 1976, s. 167, fig. 165; Toorians 1983, s. 27, fig. 1.

¹⁴ Samuel Purchas: *Purchas his Pilgrimes*, 5 vols., 1625, London.

¹⁵ Ignacio Bernal: *A History of Mexican Archaeology*, Thames & Hudson, London 1980, s. 74-77.

¹⁶ Petrus Lambeck: *Commentarium de augustissima Bibliotheca caesarea vindobonensis, liber octavus*, Wien, 1679; William P. Robertson: *The History of America*, London 1777; se også Bernal 1980, s. 69-71.

og ikonografi taget i betragtning, må hans kopi siges at være overraskende præcis.

Kodeksens forskningshistorie – og kopiens

Det originale, mixtekiske *Codex Vindobonensis Mexicanus I*¹⁷ består af 52 sammenhængende sider, som er arrangeret i det foldebogsformat som kendetegner de fleste mesoamerikanske bøger fra den præcolumbianske periode.¹⁸ Sådanne foldebøger består typisk af ét langt stykke papir eller sammensyet dyreskind som efterfølgende er foldet efter et harmonika-lignende princip. *Codex Vindobonensis* er således fremstillet af 15 sammensyede stykker hjorteskind med en samlet længde på i alt 13,5 m og en vægt på ca. 2,5 kg. Siderne er belagt med et tyndt lag vandopløst kalk og måler hver 22 cm i højden og 26 cm i bredden. Kodeksen skal formentlig dateres til anden halvdel af 1400-tallet, og den menes at stamme fra byen Tilantongo i den mexicanske delstat Oaxacas vestlige højland. Indholdet er overvejende kosmogonisk og genealogisk, og rummer vigtige oplysninger om den dynastiske historie i bl.a. Tilantongo og Apoala (se nedenfor). Af samme grund er *Codex Vindobonensis* en af de mest studerede præcolumbianske foldebøger.

Tyskeren Walter Lehmann publicerede i 1905 et af de første seriøse studier af kodeksen, og påviste bl.a., at Ludolphs kopi var baseret på den nederste del af s. XII på kodeksens bagside ("reverse").¹⁹ Samme Lehmann var siden med til at udgive den første faksimile-udgave af kodeksen, og i 1974 udkom endnu en faksimile-udgave af *Codex Vindobonensis*, denne gang med kommentarer af Otto Adelhofer.²⁰ I sin

¹⁷ Gennem tidens løb har en række forskellige navne været anvendt om kodeksen, bl.a. *Codex Vienna*, *Codex Hieroglyphicum Indiae Meridionalis*, *Codex Clementino*, *Codex Leopoldino* og *Codex Reichgauer*, se John B. Glass & Donald Robertson: A Census of Native Middle American Pictorial Manuscripts, Howard F. Cline (red.): *Handbook of Middle American Indians*, Vol. 14, *Guide to Ethnohistorical Sources*, Part 3, Austin 1975, s. 235-236.

¹⁸ Se f.eks. Gordon Brotherston: *Painted Books from Mexico*, British Museum Press, London, 1995; Elizabeth H. Boone: *Stories in Red and Black: Pictorial Histories of the Aztecs and Mixtecs*.

¹⁹ Walter Lehmann: Les peintures mixtéco-zapotèques et quelques documents apparentés, 1905, *Journal de la Société des américanistes de Paris*. Nouvelle série, tome II, s. 241-280.

²⁰ Walter Lehmann & Ottokar Smital: *Codex Vindobonensis Mexic. I*, Wien; *Codex Vindobonensis Mexicanus I – Vollständige Faksimile-Ausgabe im Originalformat*, Graz 1974; Adelhofer 1974.

gennemgang af kodeksens historie henviser Adelhofer ikke til Bittmann Simons artikel fra 1963, og han mangler derfor de dele af dokumentets historie som kan rekonstrueres via den franske tekst på Ludolphs kopi. Som allerede nævnt, tilføjede Ludolph en kort tekst på fransk på bagsiden af akvareltegningen, og heri skitseres dele af hele kodeksens historie i 1600-tallet. Desværre er det ikke muligt at tyde hele teksten, da en blækklat dækker flere ord: “Dette eksempel på mexicanske figurer stammer fra en stor original bog der befinder sig i fyrst Wilhelm af [Sachsen-] Weimars kabinet ... Den [tilhørte?] oprindelig Kongen af Portugal [som] gav den til Kardinalen, hvorfra Hertugen af Bayern har modtaget denne bog ... Da [Hertugen af] Bayerns kabinet blev plyndret, fik Hertugen af Weimar den omtalte bog”.²¹ Uden at gå i detaljer med hele kodeksens historie i Europa, kan vi sammenfattende sige, at den muligvis først blev sendt fra Hernán Cortés, Mexicos erobrere, til Portugals konge Manuel I. omkring 1521, som siden forærede den til Pave Clement 7. Siden har den mixtekske foldebog skiftet ejer adskillige gange, og har blandt andet tilhørt flere bayerske hertuger. I 1632 overgik værket altså til hertug Wilhelm af Sachsen-Weimar-Eisenach, som indlemmede det i sit “kabinet”, og det var her Ludolph i 1650 lavede sin kopi. Som allerede nævnt fandt kodeksen efterfølgende, dvs. omkring 1677, vej fra Sachsen-Weimar til kejseren af det tysk-romerske rige Leopold I. af Habsburgs bibliotek i Wien.²²

I 1992 udkom en ny, fornem faksimile-udgave af *Codex Vindobonensis Mexicanus I* og sammen med Jill Fursts studie fra 1978,²³ udgør den ledsagende kommentar den mest udførlige analyse af indholdet der hidtil er publiceret. Maarten Jansen og Gabina Aurora Pérez Jiménez,

²¹ Den originale franske tekst lyder: “Cet eschantillon des figures Mexicanes a esté tire d’un grand livre originel, qui se trouve au cabinet de Monsiur le Prince Gvillau-me de [Saxe-] Weimar ... Il a esté premièrement ... Roy de Portugal [qvi l’a] donné au Cardinal dont le Duc de Bavière a receu ce livre ... lorsqve le Cabinet [du Duc] de Bavière fut pillé, Monsiur le Duc de Weimar a eu le livre, dont nous parlons”, se også Bittmann Simons 1963, s. 169; Toorians 1983, s. 26.

²² For et yderligere overblik over kodeksens forsknings- og publikationshistorie, se Glass & Robertson 1975, s. 235-236; Toorians 1983; Lauran Toorians: *Codex Vindobonensis Mexicanus I, its History Completed*, *Codices Manuscripti*, Jahrgang 10, Heft 3, 1984, s. 87-97; Anders *et al.*, 1992, s. 25-32.

²³ Anders *et al.*, 1992; Jill Leslie Furst: *Codex Vindobonensis I: A Commentary*. Institute for Mesoamerican Studies, State University of New York at Albany, Publication 4, New York, 1978.

som begge medvirkede til 1992-udgivelsen, har siden foreslået, at kodeksen fremover betegnes som *Codex Yuta Tnoho* (Yuta Tnoho er det mixtekiske navn for byen Apoala) eftersom en del af kodeksen beretter om netop denne bys historie.²⁴ Navneændringen er tydeligvis tænkt som et forskningsetisk og politisk signal, og skal desuden markere en afstand til koloniseringen og de tidligere kolonimagters fortsatte besiddermentalitet. Historien om kodeksens mange navne er altså endnu ikke afsluttet.

Hvad angår Ludolphs kopi, som altså endte hos Worm, er de sparsomme henvisninger i forskningslitteraturen ofte behæftet med fejl. Adelhofer skriver således om Ludolph at: "from what he remembered [he] prepared for the 'Museum Wormianum seu Historiae Rerum Rariorum' (Amsterdam 1655), the first copy of an illustration from the manuscript".²⁵ Heri ligger to klare misforståelser: dels er kopien ikke baseret på Ludolphs hukommelse, og dels blev kopien ikke fremstillet med tanke på Worms katalog (idet kopien var en gave til Worm, og Ludolph har næppe på forhånd kunnet vide om kopien skulle indgå i publikationen, dersom han overhovedet vidste, at Worm planlagde en sådan). Som allerede antydnet, har Adelhofer formentlig ikke set Ludolphs kopi ved selvsyn, og synes derfor ikke at skelne mellem snittet fra Worms *Museum Wormianum* og Ludolphs originale tegning. Som allerede nævnt, er der dog betydelige forskelle på de to. Honour tager ligeledes fejl, dels da han skriver, at Worm selv så hele *Codex Vindobonensis*, hvilket intet tyder på, dels i det han hævder, at det var på den danske videnskabsmands eget initiativ, at kopien blev fremstillet. Endelig er oplysningen i det indflydelsesrige oversigtsværk *Handbook of Middle American Indians* om, at Ludolphs kopi nu er at finde på Nationalmuseet i København heller ikke i overensstemmelse med virkeligheden.²⁶

Kopi-delens historiske indhold

Foldebogens forside ("obverse") beretter dels om den mixtekiske skabelsesmytologi, dels om byen Yuta Tnohos (Apoala, Oaxaca) dynastiske

²⁴ Maarten Jansen & Gabina Aurora Pérez Jiménez: *Encounter with the Plumed Serpent: Drama and Power in the Heart of Mesoamerica*. University Press of Colorado, Boulder, 2007, s. xiv.

²⁵ Adelhofer 1974, s. 15.

²⁶ Glass & Robertson 1975, s. 235.



Ill. 4: Fotografisk reproduktion af den nederste del af s. XII i det originale *Codex Vindobonensis Mexicanus I*. Udsnittet læses fra oven fra venstre mod højre, og derefter venstre mod højre. Den nederste del, som Ludolph kopierede nævner: a) ♀ 4 Slange,



Jadesmykke, b) ♀ 8 Flint, Skyer-i-ansigtet, c) ♀ 10 Vand, Mixtekiske-vifte, Flinteskørt, d) ægteskabet mellem ♀ 3 Kanin, Spindelvævsten og ♂ 9 Hus, Mexicanske Jaguar (født i 12 Rør) i året 5 Rør, og e) ♂ 2 Vand, Mexicanske Ildslange, født i året 7 Hus.

historie, mens bagsiden redegør for byen Nuu Tnoos (Tilantongo, Oaxaca) dynasti.²⁷ Begge de mixtekiske byer ligger i den sydlige del af det centrale Mesoamerika,²⁸ nærmere bestemt den vestlige del af den moderne delstat Oaxaca, og her havde den mixtekiske kultur i perioden fra ca. 900-1521 e.v.t. sin mest markante opblomstringsperiode. Geopolitisk var området opdelt i en række mindre bystater, som ofte lå i krig med hinanden. De i alt seks bevarede præcolumbianske foldebøger fra dette område omhandler de enkelte bystaters dynastiske historie, og ikke mindst de militære konflikter og de evigt skiftende alliancer bystaterne i mellem.²⁹ Ludolphs kopi stammer som allerede nævnt fra kodeksens bagside (pagineret I-XIII), som tilsammen beretter om Tilantongos tre dynastier og dækker perioden fra 900-tallet og frem til midten af 1400-tallet. Den del som Ludolph kopierede stammer fra den nederste del af side XII og omhandler det andet dynasti omkring midten af 1300-tallet, dvs. begyndelsen af den såkaldte sene postklassiske periode.³⁰ Det bør nævnes, at i såvel foldebøgerne som i studierne af dem, levnes der relativt lidt plads til netop denne periode. Både mixtekiske historieskrivere og moderne forskere har derimod valgt at fokusere på legendariske og historiske skikkelser fra 900-1000-tallet (f.eks. *9 Vind*, en kulturhero med en central rolle i skabelsesmytologien og Tilantongo-herskeren *8 Hjort, Jaguar Klo* (1063-1115)).

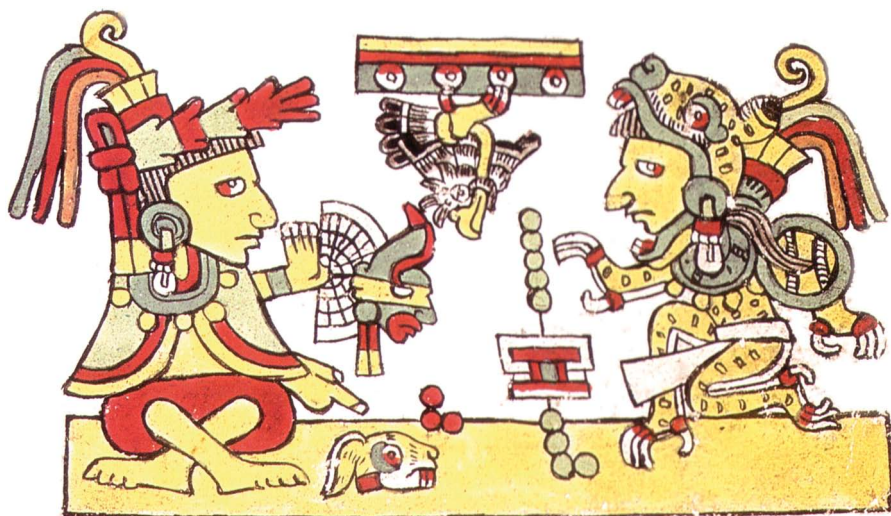
Kopien starter midt i en "sætning" hvis begyndelse er at finde på den øvre del af siden. Det er uvist hvorfor Ludolph valgte at kopiere netop denne del, eftersom der er langt mere iøjnefaldende og velmalede scener på kodeksens forside. "Sætningen" begynder umiddelbart over den del Ludolph af tegnede, og her gøres det klart, at to højtstående personer ♀ *6 Vand* og ♂ *4 Død* er indgået i et ægteskab og derefter anføres navnene på deres i alt fire døtre, først ♀ *3 Kanin*,

²⁷ Boone 2000, s. 89-100; Jansen & Pérez Jiménez 2007, s. 21

²⁸ Kulturområdet Mesoamerika omfattede det mellemste og sydlige Mexico, Guatemala, Belize og det vestligste Honduras og El Salvador, og var fra ca. 1500 f.v.t. og frem til den spanske invasion i 1500-tallet hjemsted for en række enestående civilisationer, deriblandt olmekerne, mayaerne og aztekerne.

²⁹ Kent V. Flannery & Joyce Marcus (red.): *The Cloud People: Divergent Evolution of the Zapotec and Mixtec Civilizations*, New York 1983; Ronald Spores: *Nuu Nudzahui – La mixteca de Oaxaca*. Instituto estatal de educación pública de Oaxaca, Oaxaca 2007; Jansen & Pérez Jiménez 2007.

³⁰ Se Anders *et al.* 1992, s. 199-216 for en gennemgang af det andet dynasti og s. 212-214 for en redegørelse for den nederste del af kodeksens s. XII.



Ill. 5: Detalje fra *Codex Zouche-Nuttall* (s. 32): ♀ 3 Kanin, Spindelvævsten ægter ♂ 9 Hus, Mexicanske Jaguar.

Spindelvævsten født i året 8 Hus (svarende til 1345 e.v.t.). De lidt ejendommelige personnavne skyldes at mixtekerne, på samme måde som flere andre mesoamerikanske folkeslag, fik navn efter den dag i den såkaldte 260-dages eller ritual kalender de blev født på, f.eks. dagen 4 Død eller 3 Kanin. Kalendernavnet suppleres til tider med endnu et navn, f.eks. Spindelvævsten eller Jadesmykke. I denne artikel følger jeg Ferdinand Anders, Maarten Jansen og Gabina Aurora Pérez Jiménez' udlægninger af den sidstnævnte navnetype, som dog ofte er langt sværere at bestemme end kalendernavnene.³¹ Ludolphs kopi begynder med navnet på parrets andenfødtte datter (i øverste højre hjørne): ♀ 4 *Slange, Jadesmykke* (Ill. 4a), dernæst kommer ♀ 8 *Flint, Skyer-i-ansigtet* (Ill. 4b) og endelig ♀ 10 *Vand, Mixtekiske-vifte, Flinteskørt* (Ill. 4c). Herefter anføres den førstefødte, og dermed vigtigste, datter 3 *Kanin, Spindelvævstens* ægteskab i året 5 Rør (1355 e.v.t.) med ♂ 9 *Hus, Mexicanske Jaguar*, født i året 12 Rør (1323 e.v.t) (Ill. 4d), og fra herskerslægten i en af nabobystaterne, Teozacualco. Den sidste del af kopien giver navnet på parrets førstefødte, en dreng ved navn ♂ 2 *Vand*,

³¹ For en noget anderledes udlægning af navnene, se Manuel A. Hermann Lejarazu: *Códice Nuttall, Lado 2: La historia de Tilantongo y Teozacoalco, Arqueología Mexicana*, 2008, Edición especial, núm 29, s. 78-79.

Mexicanske Ildslange som fødtes i 7 Hus (1357 e.v.t.) (Ill. 4e). Ægteskabsalliancen mellem ♀ 3 *Kanin*, *Spindelvævsten* og ♂ 9 *Hus*, *Mexicanske Jaguar* udgør en central hændelse i forholdet mellem Tilantongo og Teozacualco, og den optræder således også i endnu et af de præcolumbianske mixtekiske kodekser, *Codex Zouche-Nuttall*.³² Til forskel fra *Codex Vindobonensis* ser vi i *Codex Zouche-Nuttall* de omtalte personer portrætteret i den karakteristiske mixtekiske tegnestil. På side 32 afbildes således ægteskabsscenen mellem ♂ 9 *Hus* og ♀ 3 *Kanin* med de to parter siddende over for hinanden (Ill. 5), og vi kan ligeledes følge deres søn ♂ 2 *Vand*, *Mexicanske Ildslange* og hans videre livsforløb, bl.a. hans giftemål med ♀ 2 *Ørn*.

Afsluttende bemærkninger

Hieroglyphica Mexicana (NKS 2064 fol.) udgør en lille, men vigtig, brik i forsknings- og udgivelseshistorien om et af de mest prægtige eksempler på præcolumbiansk historieskrivning og skrive- og malekunst. Jeg har i det ovenstående forsøgt at opdatere vores viden om Hiob Ludolphs kopi af side XII i *Codex Vindobonensis Mexicanus I* og dens vej til Worms samling og derfra til Det Kongelige Bibliotek. Det kan således bl.a. slås fast, at Ludolph udførte sin kopi i 1650 og året efter forærede den til Worm under et besøg i København. Siden, formentlig i begyndelsen af 1700-tallet, overgik kopien til Det Kongelige Bibliotek. En vigtig iagttagelse er desuden, at Ludolphs oprindelige kopi er langt mere præcis end det stik der publiceredes i *Museum Wormianum* i 1655, og som i flere tilfælde gengives når Ludolphs kopi omtales. I forhold til vores forståelse af den originale *Codex Vindobonensis* er det som nævnt muligt, at kopien viser små detaljer som siden 1650 er forsvundet fra originalen. Endelig har det været nødvendigt at korrigere visse fejl og misforståelser omkring kopien og dens tilblivelse. Med denne artikel er historien om Ludolphs tidlige og nøjagtige kopi samt dens efterfølgende historie for første gang tilgængelig på dansk, og det er mit håb, at dette beskedne studie kan afføde en større interesse for Det Kongelige Biblioteks manuskripter fra Latinamerika som på den ene

³² Se f.eks. *The Codex Nuttall: A Picture Manuscript from Ancient Mexico*, New York 1975 eller Ferdinand Anders, Maarten Jansen & Gabina Aurora Pérez Jiménez: *Códice Zouche-Nuttall: Crónica mixteca: El rey 8 Venado, Garra de Jaguar, y la dinastía de Teozacualco-Zaachila*, Graz & México 1992.

eller anden vis omhandler de to kontinenters indianske kulturer og civilisationer.

Tak

Der skal rettes en stor tak til Christophe Helmke, Tore Leifer og Michael Swanton for gode råd, kommentarer og hjælp i arbejdet med denne artikel.

SUMMARY

JESPER NIELSEN: *Worm's Mexican hieroglyphs. About a copy of a Mixtec manuscript in The Royal Library.*

Among The Royal Library's collection of manuscripts is a piece (NKS 2064 fol.) titled Hieroglyphica Mexicana quae in sui Recordationem Reliquit J. Ludolphus. The piece is a handwritten copy of a small part of the pre-Columbian Mixtec screen-fold book known as Codex Vindobonensis Mexicanus I. Firstly, this article provides an account of the copy's genesis and its historic value and research value, subsequently, it describes the historic and genealogic information contained in the copy. Hieroglyphica Mexicana is derived from Ole Worm's (1588-1654) famous natural and cultural historical collection, but was originally exported by the German orientalist Hiob Ludolph (1624-1704) while visiting Duke William of Sachsen-Weimar-Eisenach in 1650, who had the codex in his cabinet. In 1651, Ludolph gave Ole Worm the copy while visiting Copenhagen. The copy is a drawing of the backside of Codex Vindobonensis, which tells about the Mixtec city of Tilantongos (Oaxaca, Mexico), three dynasties and covers the period from the 900s and up to the mid-1400s. The part which Ludolph chose to copy originated from the lower part of page XII of the codex and is about the second dynasty in the mid-1300s, including the marriage of ♀ 3 Rabbit, Spiderweb Stone and ♂ 9 House, Mexican Jaguar from the neighbouring state Teozacualco in the year 5 Reed (1355 A.D.) Ludolph's original copy is far more precise than the print, which was published in Museum Wormanium, the catalogue on Worm's collection, in 1655, and which has often been depicted when referring to Ludolph's copy. In relation to our understanding of the original Codex Vindobonensis, it is possible that the copy shows details which have disappeared from the original since 1650.

